

BADIIY ASAR TAHLILI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
ingliz tili filologiya va tillarni o'qitish fakulteti

1-bosqich talabalari

Rustamova Sevinch Jummanazar qizi

Toshboyeva Gulmira Ulug'bek qizi

Ustoz: **Muhlisa Sobirjonova**

E-mail: sevinchrustamova885@gmail.com

E-mail: toshboyevagulmira96@gmail.com

Tel: +998507269207

Tel: +998949494107

Annotatsiya:

Mazkur maqolada badiiy asar tahlilining nazariy va amaliy jihatlari kompleks yondashuv asosida tadqiq etiladi. Xususan, badiiy matni tahlil qilishda kompozitsion tuzilma, syujet va fabula o'rtasidagi munosabat, qahramonlar tizimi, muallif pozitsiyasi hamda badiiy tasvir vositalarining funksional xususiyatlari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot jarayonida adabiy tahlilning zamonaviy metodlari, jumladan, strukturaviy, semantik va kontekstual yondashuvlar qo'llaniladi. Shuningdek, badiiy asarning g'oyaviy-estetik mohiyatini ochib berishda til birliklarining o'rni va ularning badiiy yuklamasi tahlil qilinadi. Maqola natijalari badiiy matni chuqur anglash, uni ilmiy asosda talqin etish hamda adabiyotshunoslikda samarali tahlil metodlarini qo'llashda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: badiiy asar, badiiy tahlil, kompozitsiya, syujet, fabula, qahramonlar tizimi, muallif pozitsiyasi, badiiy tasvir vositalari, metafora, epitet, stilistika, semantik tahlil, strukturaviy yondashuv, kontekstual tahlil, g'oyaviy-estetik mazmun.

Abstract:

This article examines the theoretical and practical aspects of literary text analysis based on a comprehensive approach. In particular, it explores the compositional structure of a literary work, the relationship between plot and fabula, the system of characters, the

author's position, and the functional features of artistic devices. The study applies modern methods of literary analysis, including structural, semantic, and contextual approaches. Furthermore, special attention is given to the role of linguistic units and their artistic function in revealing the ideological and aesthetic essence of the text. The results of the¹research contribute to a deeper understanding of literary works and provide an effective methodological basis for their scientific interpretation.

Keywords: literary work, literary analysis, composition, plot, fabula, character system, author's position, artistic devices, metaphor, epithet, stylistics, semantic analysis, structural approach, contextual analysis, ideological and aesthetic content.

Аннотация:

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты анализа художественного произведения на основе комплексного подхода. В частности, исследуются композиционная структура произведения, соотношение сюжета и фабулы, система персонажей, авторская позиция, а также функциональные особенности художественно-выразительных средств. В работе применяются современные методы литературного анализа, включая структурный, семантический и контекстуальный подходы. Кроме того, особое внимание уделяется роли языковых единиц и их художественной функции в раскрытии идейно-эстетической сущности текста. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию художественного произведения и имеют важное теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: художественное произведение, литературный анализ, композиция, сюжет, фабула, система персонажей, авторская позиция, художественные средства, метафора, эпитет, стилистика, семантический анализ, структурный подход, контекстуальный анализ, идейно-эстетическое содержание.

Kirish:

¹ G'afurov I., Qodirov S. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 320 b.

Hamdamov U., Yo'ldoshev Q. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2012. – 280 b.

Badiiy asar tahlili adabiyotshunoslik fanining eng muhim va murakkab yoʻnalishlaridan biri boʻlib, u badiiy matnning mazmun-mohiyatini chuqur anglash, uning gʻoyaviy-estetik qimmatini aniqlash hamda muallifning badiiy niyatini ochib berishga xizmat qiladi. Zamonaviy adabiyotshunoslikda badiiy matnni oʻrganishga boʻlgan yondashuvlar sezilarli darajada takomillashib, tahlil jarayonida nafaqat anʻanaviy, balki yangi metodologik qarashlar — strukturaviy, semantik va kontekstual tahlil usullaridan keng foydalanilmoqda. Bu esa badiiy asarni koʻp qatlamli, murakkab tizim sifatida talqin etish imkonini beradi.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari va madaniyatlararo aloqalarning kengayishi badiiy asarlarni tahlil qilishga boʻlgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Chunki badiiy matn nafaqat estetik zavq manbai, balki ijtimoiy, madaniy va ²psixologik hodisalarni aks ettiruvchi muhim vosita sifatida namoyon boʻladi. Shu bois, badiiy asar tahlili orqali jamiyatning maʼnaviy-axloqiy qadriyatlari, inson ruhiyati va muallif dunyoqarashi chuqur oʻrganiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — badiiy asar tahlilining nazariy asoslarini yoritish, uning asosiy elementlari va metodlarini ilmiy jihatdan asoslash hamda badiiy matnni chuqur va tizimli oʻrganishning samarali usullarini koʻrsatib berishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqib, maqolada badiiy asarning kompozitsion tuzilishi, syujet va fabula oʻrtasidagi bogʻliqlik, qahramonlar tizimi, muallif pozitsiyasi hamda badiiy tasvir vositalarining oʻrni va ahamiyati keng tahlil qilinadi.

Asosiy qism:

Badiiy asar tahlili adabiyotshunoslikning markaziy yoʻnalishlaridan biri boʻlib, u badiiy matnni nafaqat mazmun jihatdan, balki uning ichki strukturasi, gʻoyaviy-estetik qatlamlari va badiiy ifoda vositalari asosida kompleks oʻrganishni nazarda tutadi. Tahlil jarayonida asar bir butun tizim sifatida qaralib, uning syujeti, obrazlar tizimi, kompozitsiyasi hamda muallif pozitsiyasi oʻzaro bogʻliqlikda tahlil qilinadi. Shu bois

1. ²Gʻafurov I., Qodirov S. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2015. – 320 b.

badiiy asarni anglash faqat voqealarni bayon qilish emas, balki uning falsafiy va estetik mohiyatini ochib berishdir.

Badiiy asar tahlilida birinchi muhim bosqich syujet va fabula masalasidir. Fabula asardagi voqealarning real ketma-ketligini ifodalasa, syujet esa ushbu voqealarning muallif tomonidan badiiy maqsadga muvofiq tarzda qayta tartiblanishidir. Bu ikki tushuncha o'rtasidagi farq asarning badiiy qurilishini tushunishda asosiy ahamiyatga ega bo'lib, voqealar rivojidadagi mantiqiy va estetik bog'liqlikni ochib beradi.

Ikkinchi muhim jihat obrazlar tizimi tahlilidir. Har bir badiiy asarda qahramonlar muayyan g'oyani ifodalovchi badiiy timsollar sifatida namoyon bo'ladi. Ularning xarakteri, ruhiy holati va xatti-harakati orqali muallif jamiyatdagi ijtimoiy va axloqiy muammolarni yoritadi. Shu jihatdan obrazlar tizimi asarning g'oyaviy yukini tashuvchi asosiy element hisoblanadi.

Uchinchi bosqich muallif pozitsiyasini aniqlashdir. Muallif voqelikka o'z munosabatini bevosita yoki bilvosita ifodalaydi. Bu munosabat ko'pincha badiiy tasvir vositalari orqali namoyon bo'ladi. Metafora, epitet, ramz va o'xshatish kabi stilistik vositalar asarning estetik ta'sirini kuchaytirib, uning g'oyaviy mazmunini chuqurlashtiradi.

Mazkur nazariy jihatlarni amaliy misolda ko'rib chiqish uchun Chingiz Aytmatovning "Oq kema" qissasini tahlil qilish mumkin. Asarda markaziy obraz bo'lgan bola poklik va beg'ubor orzular timsoli sifatida tasvirlanadi. U o'z tasavvurida Oq kemani najot va ideal dunyo ramzi sifatida ko'radi. Biroq real hayotdagi befarqlik va ma'naviy inqiroz uning orzulari bilan keskin ziddiyatga kirishadi.

Syujet rivojida ushbu ziddiyat asta-sekin kuchayib boradi va asarning dramatik kulminatsiyasiga olib keladi. Fabula jihatidan oddiy voqealar ketma-ketligi kuzatilsa-da, syujetda ular chuqur falsafiy mazmun bilan boyitilgan. Muallif tabiat tasvirlari va ramziy obrazlar orqali inson ruhiyatini ochib beradi.

"Oq kema" asarida Oq kema obrazi muhim ramziy ma'noga ega bo'lib, u inson orzulari, umid va najot timsoli sifatida talqin etiladi. Tog' va tabiat tasvirlari esa qahramonning ichki kechinmalarini aks ettiruvchi badiiy fon vazifasini bajaradi. Muallif

pozitsiyasi asarda tanqidiy ruhda ifodalanib, u jamiyatdagi ma'naviy yemirilish va insoniy qadriyatlarning yo'qolib borayotganini ochib beradi.

Shu tariqa, badiiy asar tahlili jarayonida nazariy bilimlar amaliy misollar bilan uyg'unlashtirilganda, asarning chuqur g'oyaviy va estetik mohiyatini to'liq ochib berish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'afurov I., Qodirov S. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 320 b.
2. Hamdamov U., Yo'ldoshev Q. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2012. – 280 b.
3. Aristotel. Poetika (tarjima). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. – 144 b.
4. Lotman Yu. M. Struktura khudozhestvennogo teksta. – Moskva: Iskusstvo, 1970. – 384 b.